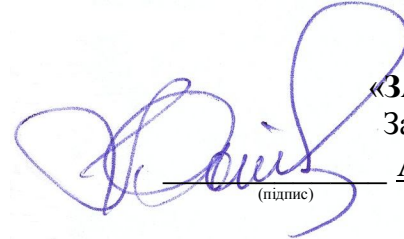

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
А.М. Острянко
(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО СЕРЕДИНИ XIV ст.**

Освітня програма В9 Історія та археологія

2025 – 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства.

Протокол № 1 від «29» серпня 2025 р.

Розробники: Ясновська Л.В., к.і.н., доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Історія України від найдавніших часів до середини XIV ст.» полягає у формуванні у майбутніх фахівців системи знань про закономірності та особливості економічного, соціального, політичного та етнокультурного розвитку людського суспільства на теренах України від появи людини на теренах України і до середини XIV ст.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS		
Кількість годин:	120	120
- лекції	22	6
- практичні / семінарські	16	4
- лабораторні		
- індивідуальні завдання		
- самостійна робота студента	80	110

Статус навчальної дисципліни _____ нормативна _____
(нормативна / вільного вибору)

Передумови для вивчення дисципліни Для результативного опанування знаннями, вміннями, навичками при вивченні даної дисципліни студент повинен мати базові знання з дисциплін «Спеціальні історичні дисципліни», «Основи археології та МПАД».

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни передбачається формування у студентів наступних *компетентностей (загальних та спеціальних (фахових))*:

- ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких *програмних результатів навчання*:

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і

методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Застосовувати набуті спеціальні компетентності на широкому громадсько-політичному та суспільному рівнях, аргументувати важливість соціальних функцій історика в сучасному суспільстві

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Вступ. Україна з найдавніших часів до утворення Київської Русі.												
Тема 1. Вступ. Історія України як наука та навчальний предмет	4	1				3	9	1				8
Тема 2. Первіснообщинний лад на території України	10	2				8	12					12
Тема 3. Східні слов'яни в IV – IX ст.	10	1				9	9	1				8
Разом за змістовим модулем 1	24	4				20	30	2				28

Змістовий модуль 2. Українська державність у IX–XIII ст.												
Тема 4. Становлення Русі	10	2	4			4	8					8
Тема 5. Соціально-економічний розвиток Київської держави в IX – на початку XIII ст.	10	2	2			6	8	2				6
Тема 6. Політична система Київської Русі	8	2	2			4	8					8
Тема 7. Зовнішня політика Київської держави в IX – на початку XII ст	8	2				6	12					12
Разом за змістовим модулем 2	36	8	8			20	36	2				34
Змістовий модуль 3. Розпад Київської Русі та боротьба з монгольською навалою												
Тема 8. Причини розпаду Русі	8	2				6	8	2				6
Тема 9. Землі-князівства Південної Русі в XII – XIII ст	12	2	2			8	8		2			6
Тема 10. Боротьба Русі проти монгольської навали	10	2	2			6	10					8
Разом за змістовим модулем 3	30	6	4			20	26	2	2			20
Змістовий модуль 4. Культура Київської Русі. Південна Русь на зламі епох. Галицько-Волинська держава												
Тема 11. Культура Київської Русі	10	1	4			5	8		2			6
Тема 12. Південна Русь на зламі епох	10	1				9	12	2				10
Тема 13. Галицько-Волинська держава	10	2				8	10					8
Разом за змістовим модулем 4	30	4	4			22	28	2	2			24
Усього годин	120	22	16			82	120	6	4			104

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ. Україна з найдавніших часів до утворення Київської Русі.

Тема 1. Вступ. Історія України як наука та навчальний предмет

1. Предмет, методи, принципи і функції історії України.

2. Періодизація, історіографія, джерела історії України

Тема 2 . Первіснообщинний лад на території України

1. Первісні збирачі, мисливці та рибалки.
2. Племена ранніх землеробів та скотарів.
3. Панування кочівників.
4. Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї.

Тема 3 . Східні слов'яни в IV – IX ст.

1. Епоха великого переселення народів та східні слов'яни.
2. Руська земля.
3. Взаємозв'язки з кочівниками та скандинавами.

Змістовий модуль 2. Українська державність у IX–XIII ст.

Тема 4. Становлення Русі

1. Утворення Київської Русі. Правління перших князів.
2. Правління Володимира Великого і Ярослава Мудрого.

Тема 5. Соціально-економічний розвиток Київської держави в IX – на початку XIII ст.

1. Станово-класова структура.
3. Повинності та землеволодіння.
4. Давньоруські міста та села, ремесло та торгівля.

Тема 6. Політична система Київської Русі.

1. Державно-політичний устрій Київської Русі.
2. Визначення впливу та взаємодії кожного із структурних елементів вертикалі влади: князь, боярська рада, князівська дружина, віче.
3. Централізація і відцентрові тенденції у розвитку держави (XI – третина XII ст.)

Тема 7. Зовнішня політика Київської держави в IX – на початку XII ст.

1. Основні вектори міжнародної політики.
2. Династична та дипломатична політика Руських князів.
3. Відносини із Візантією, Центральною та Східною Європою

Тема 8. Причини розпаду Русі

1. Основні причини політичної роздробленості Київської Русі, поділ на окремі князівства, князівські з'їзди.
2. Боротьба Русі з половцями.
3. Особливості духовної та матеріальної культури.

Тема 9. Землі-князівства Південної Русі в XII – XIII ст.

1. Князівства Середнього Подніпров'я. Територія. Міста.
2. Політична історія: друга половина XII – перша половина XIII ст.: Київське, Переяславське, Чернігівське та Новгород-Сіверське князівства.
3. Руське королівство: етапи розвитку.

Тема 10. Боротьба Русі проти монгольської навали

1. Похід монголів на Русь.
2. Боротьба проти завойовників.
3. Русь і ординське панування. Боротьба з ним Наслідки монгольської навали

Методи навчання

Рекомендовано використовувати у процесі проведення лекційних, практичних, семінарських та інших видів навчальних занять: словесні (лекція, бесіда, дискусія), наочні, пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький метод.

Викладання дисципліни «Історія України від найдавніших часів до середини XIV ст.» передбачає інформаційно-ілюстративні, проблемні, дослідницькі завдання із застосуванням: презентацій лекційного матеріалу; ситуаційних завдань. Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, зорганізується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. Під час семінарських занять розглядаються теоретичні положення та їх практичне використання за допомогою кейсів та ситуаційних завдань відповідно до тематичного плану занять.

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: ____ семінарські заняття ____

Підсумковий контроль: ____ іспит ____

Розподіл балів за темами:

(за необхідністю розподіл балів можна деталізувати за окремими заняттями та видами робіт)

Приклад для екзамену

	Поточне оцінювання									Підсумковий екзамен	Сума
	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2						
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		25	100
Бали	9	9	9	10	9	10	9	10	75		

Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота студентів передбачає ознайомлення з довідковою літературою з питань давньої та княжої доби в історії України. Контроль за її виконанням здійснюється викладачем в ході практичних занять.

Матеріально-технічне забезпечення

Історичні карти, хрестоматії.

При виконанні студентами семінарських та самостійних робіт використовуються звичайні персональні комп'ютери з операційною системою Windows-XP і вище та Microsoft Office.

При організації дистанційного навчання використовуються системи Moodle та Google Meet.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література

1. Андрощук Ф. О. Від вікінгів до Русі. Київ, 2022. 212 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2012.
3. Борисенко В.Й. Курс української історії: з найдавніших часів до XX століття. 2 - ге вид.: Навч. посібник. К.: Либідь, 2009.
4. Винокур О., Трубочанінов С. Давня і середньовічна історія України. К., 1996
5. Горелов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. К., 2009.
6. Грушевський М.С. Історія України-Русі. К., 1992. Т. II–III.
7. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. К.: Наукова думка, 2009.
8. Залізняк Л.Л. Первісна історія України. К.: Вища школа, 2009.
9. Залізняк Л. Л. Стародавня історія України. Вид. 2-ге, доповн. Київ: Темпора, 2019. 639 с.
10. Історія України / під керів. В. Смоля. К.: Альтернативи, 2012.
11. Історія України в особах: /X – XVIII ст./ В. Землинський, І.Воціхівська та ін. К.: Н. Україна, 2013.
12. Історія цивілізації. Україна. Том 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н. е. – IX ст.). Київ, 2020. 287 с.
13. Історія цивілізації. Україна. Том 2. Від Русі до Галицького князівства (900 – 1256). Київ, 2021. 256 с.
14. Кормич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до XXI століття. Х.: Одиссей, 2009.
15. Котляр Н.Ф., Смолий В.А. История в жизнеописаниях. К., 1990.
16. Котляр М.Ф. Київський літопис XII ст. Історичне дослідження. К., 2009.
17. Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. К.: Україна, 2009.
18. Моця О.П., Ричка В.М. Київська Русь від язичництва до християнства. К., 1996.
19. Літопис Руський / переклад Л. Махновця. К., 1989.
20. Толочко П.П. Київська Русь. К., 1996.

21. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХУІІІ ст. К., 1997.
22. Яковенко Н. Вступ до історії: «An Introduction to History». Київ: Критика, 2009.

Допоміжна література

Брайчевский М.Ю. Первое письменное упоминание Чернигова в связи с проблемой формирования города . *Чернигов и его округа в IX–XIII вв.* К., 1988.

Брайчевский М.Ю. Черниговский княжеский дом и «Слово о полку Игореве». *Проблемы археологии Южной Руси.* К., 1990.

Брайчевский М.Ю. Черниговский княжеский дом и автор “Слова о полку Игореве”. *Проблемы археологии Южной Руси.* Материалы историко-археологического семинара. Киев, 1988.

Кабанець Є.П. Антоній Печерський і виникнення печерної аскези на Русі. *Любецький з'їзд князів 1097 р. в історичній долі Київської Русі.* Чернігів, 1997.

Коваленко В.П. Основные этапы развития древнего Чернигова. *Чернигов и его округа в IX–XIII вв.* К., 1988.

Козаков А.Л. Оборонний комплекс ХІ ст. Чернігівського посаду. *Чернігівська старовина.* Чернігів, 1992.

Комар А., Хамайко Н. Збручський ідол: пам'ятник епохи романтизму? // *Ruthenica.* Київ, 2011. Том Х. С. 166–217.

Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: УЗ-х книгах / О.П.Крижанівський, С.М.Плохій. Кн. 3. К.: Либідь, 1994.

Огієнко І.І. Українська церква. – К., 1993.

Ричка В. Тисячолітній Володимир: Великий хреститель України-Руси та його слід в історії. *Повернення в Царгород.* К., 2015. С. 24–47.

Руденок В.Я. Преп. Антоний Печерский (штрихи к политическому портрету). *Любецький з'їзд князів 1097 року в історичній долі Русі.* Чернігів, 1997.

Святий князь Михайло Чернігівський та його доба. Чернігів, 1966.

1000 років Чернігівській єпархії. Чернігів, 1992.

Толочко П.П. Київська Русь. К., 1996.

Толочко П.П. Володимир Святий. Ярослав Мудрий. К., 1996.

Хамайко Н. Походження давньоруського терміну «двовір'я». *Київська старовина.* 2007. № 2. С. 17–29

Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи: Збірник наукових праць. Чернігів, 2007.

Ясновська Л.В. З історії археологічного вивчення Любеча. *Любецький з'їзд князів в історичній долі Київської Русі.* К., 1997. С.171–175.

Ясновська Л.В. В.Б. Антонович – дослідник давньоруських старожитностей Чернігівщини. *Сумська старовина.* 2005. № XV. С. 9–15.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

<http://www.history.org.ua>

<http://www.hrono.ru/>

<http://litopys.org.ua>

<http://www.myslenedrevo.com.ua>